

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
Wstęp do II wydania	15
Wstęp do III wydania	17
Rozdział I	
Rys historyczny zasad odpowiedzialności nieletnich oraz postępowania w sprawach nieletnich od starożytności do XIX w.	
1. Przestępczość nieletnich	19
2. Zasady odpowiedzialności w ujęciu historycznym	20
2.1. Starożytność – prawo rzymskie i jego tendencje	20
2.2. Średniowiecze i czasy nowożytne	22
2.3. Zasady odpowiedzialności nieletnich w dawnym prawie polskim	26
3. Tworzenie odrębnego, szczególnego sądownictwa dla nieletnich oraz aktów prawnych regulujących postępowanie przed tymi sądami	30
3.1. Tworzenie sądów dla nieletnich na świecie	30
3.2. Tworzenie sądów dla nieletnich na ziemiach polskich	31
Rozdział II	
Model postępowania w sprawach nieletnich w Polsce	
1. Postępowanie w sprawach nieletnich w systemie polskiego prawa	34
2. Prace nad przygotowaniem ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	40
3. Postępowanie wobec nieletnich podporządkowane przepisom kodeksu postępowania karnego z 1928 r.	44
3.1. Uwagi wstępne	44
3.2. Odrębności szczególnego postępowania karnego (rozdział II księgi XI k.p.k. z 1928 r.)	45
3.3. Przebieg postępowania w sprawach nieletnich na podstawie utrzymanych w mocy przepisów art. 474–495 k.p.k. z 1928 r.	50
3.3.1. Postępowanie przygotowawcze w sprawach nieletnich	51
3.3.2. Postępowanie jurysdykcyjne w sprawach nieletnich	53
3.3.3. Postępowanie wykonawcze według kodeksu postępowania karnego z 1928 r.	56

4.	Podstawowe założenia ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	56
4.1.	Uwagi wstępne	56
4.2.	Cel ustawy	59
4.3.	Dyrektywy przewodnie ustawy	60
4.3.1.	Dobro nieletniego	60
4.3.2.	Zasada indywidualizacji	61
4.4.	Podstawowe pojęcia ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	62
4.4.1.	Nieletni	62
4.4.2.	Czyn karalny	65
4.4.3.	Demoralizacja	66
4.5.	Procedura postępowania w sprawach nieletnich	70
5.	Właściwość sądu orzekającego w sprawach nieletnich	77
5.1.	Właściwość rzeczowa	77
5.2.	Właściwość miejscowa	88
6.	Środki wychowawcze i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich, przewidziane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	90
6.1.	Wymierzanie nieletniemu kary w postępowaniu podporządkowanym przepisom ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	91
6.2.	Orzekanie środków wychowawczych	93
6.3.	Orzekanie zakładu poprawczego	95

Rozdział III

Czynności Policji dokonywane przed formalnym wszczęciem postępowania w sprawach nieletnich .....

1.	Uwagi wstępne	98
1.1.	Zakres czynności Policji przed formalnym wszczęciem postępowania	100
1.2.	Podstawa prawna czynności Policji	103
2.	Czynności wstępne Policji	105
3.	Czynności Policji w wypadkach niecierpiących zwłoki	106
3.1.	Przesłuchiwanie nieletniego przez Policję	108
3.2.	Przesłuchiwanie świadków przez Policję	117
3.3.	Inne czynności dowodowe Policji	119
3.4.	Zatrzymanie nieletniego i umieszczenie w policyjnej izbie dziecka	120
3.4.1.	Ujęcie nieletniego	120
3.4.2.	Zatrzymanie i umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka	121

Rozdział IV

Przebieg postępowania w sprawach nieletnich .....

1.	Czas trwania postępowania w stosunku do nieletnich	128
1.1.	Uwagi wstępne	128
1.2.	Czas od popełnienia czynu karalnego przez nieletniego (lub stwierdzenie jego demoralizacji) do wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym	130
1.3.	Czas od pierwszej czynności do wszczęcia postępowania wyjaśniającego	131
1.4.	Czas trwania postępowania wyjaśniającego	132
1.5.	Czas trwania postępowania rozpoznawczego	133

1.6.	Zawieszenie postępowania	134
1.7.	Czas trwania postępowania przed sądem rodzinnym	135
2.	Struktura postępowania w sprawach nieletnich uregulowanego przepisami u.p.n. przed i po nowelizacji z 2013 r.	135
3.	Wszczęcie postępowania	139
3.1.	Wszczęcie postępowania w sprawie nieletniego na podstawie art. 21 § 1 u.p.n.	139
3.2.	Wszczęcie postępowania na podstawie art. 32a § 1 u.p.n.	142
3.3.	Cel postępowania wszczętego na podstawie art. 32a u.p.n.	143
3.4.	Czynności dowodowe przed sądem rodzinnym	144
3.4.1.	Zbieranie danych o nieletnim	145
3.4.2.	Czynności dowodowe sądu rodzinnego w toku postępowania przed sądem rodzinnym	148
3.4.2.1.	Wysłuchanie nieletniego	149
3.4.2.2.	Przesłuchiwanie świadków przez sędziego rodzinnego w toku postępowania wyjaśniającego (przed nowelizacją z 2013 r.)	150
3.4.3.	Czynności dokonywane na zlecenie sądu rodzinnego	151
3.4.3.1.	Czynności zlecone Policji w świetle badań	151
3.4.3.2.	Czynności zlecone kuratorom (art. 24 § 1 u.p.n.)	152
4.	Strony postępowania	152
4.1.	Sytuacja prawna nieletniego jako strony postępowania	154
4.1.1.	Prawo nieletniego do obrony	154
4.1.1.1.	Realizacja prawa do obrony materialnej w postępowaniu w sprawach nieletnich	155
4.1.1.2.	Prawo nieletniego do obrony formalnej	157
4.1.2.	Tymczasowe środki zapobiegawcze stosowane wobec nieletnich w toku postępowania	160
4.2.	Rodzice nieletniego (opiekun)	162
4.3.	Prokurator	165
5.	Pokrzywdzony	167
6.	Orzekanie przez sąd rodzinny	171
6.1.	Postanowienia wydawane przez sąd rodzinny w toku przebiegu postępowania	171
6.2.	Orzekanie przez sąd rodzinny środków wobec rodziców	173
6.3.	Orzekanie przez sąd rodzinny o zastosowaniu środków wychowawczych	174
6.4.	Orzekanie przez sąd rodzinny na rozprawie	175
6.4.1.	Postanowienie kończące postępowanie	179
7.	Postępowanie odwoławcze (art. 58–63 u.p.n.)	180
7.1.	Środki odwoławcze w sprawach nieletnich	180
7.2.	Zakres zaskarżenia	181
7.3.	Wymogi formalne środków odwoławczych	182
7.4.	Zakaz <i>reformationis in peius</i>	183
7.5.	Sytuacja nieletniego w postępowaniu odwoławczym	183

7.6.	Sytuacja pokrzywdzonego w postępowaniu odwoławczym	184
7.7.	Dopuszczalność wniesienia kasacji	184
7.8.	Zaskarżanie orzeczeń wydanych w sprawach nieletnich w praktyce	185

Rozdział V

Sytuacja prawna nieletniego w świetle obowiązujących w Polsce przepisów i standardów europejskich .....

1.	Uwagi wstępne	187
1.1.	Znaczenie Konstytucji w systemie polskiego prawa	187
1.2.	Reforma prawa w Polsce w 1997 r.	190
1.3.	Prace nad reformą postępowania w sprawach nieletnich w Polsce	193
2.	Wyznaczniki standardów europejskich w Polsce w zakresie praw człowieka	194
2.1.	Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności	194
2.2.	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych	196
3.	Wyznaczniki standardów europejskich w zakresie szczególnej ochrony praw dziecka	196
3.1.	Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.	196
3.2.	Reguły Minimalne ONZ (zwane regułami z Beijing)	197
3.3.	Rekomendacje i zalecenia Rady Europy dotyczące reakcji społecznej na przestępczość nieletnich	198
4.	Standardy europejskie a rozwiązania w prawie polskim	199
4.1.	Wiek (definicje pojęć „dziecko” i „nieletni”)	199
4.1.1.	Reguły Minimalne ONZ	199
4.1.2.	Konwencja o prawach dziecka	199
4.1.3.	Kodeks karny z 1997 r.	200
4.1.4.	Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich	201
5.	Podstawowe prawa nieletniego w świetle standardów europejskich oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	203
5.1.	Wprowadzenie	203
5.2.	Rozwiązania przyjęte w polskiej ustawie a standardy europejskie	203
5.3.	Zasady wynikające ze standardów europejskich, których nie uwzględniono w przepisach polskiej ustawy	208
5.3.1.	Prawo do rzetelnego procesu	208
5.3.2.	Prawo do humanitarnego i godnego traktowania w czasie pozbawienia wolności	209
5.3.3.	Prawo do poszanowania godności w toku postępowania	210
5.3.4.	Zasada domniemania niewinności	212
5.3.5.	Prawo do informacji o zarzutach w sprawie	215
5.3.6.	Prawo do bezpłatnego tłumacza	216
5.3.7.	Rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie	217
5.4.	Zasady i gwarancje wynikające ze standardów europejskich uwzględnione w przepisach polskiej ustawy	218
5.4.1.	Zasada prawa do wolności	218
5.4.1.1.	Standardy europejskie	218
5.4.1.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	219

5.4.2.	Zasada prawa do obrony	223
5.4.2.1.	Standardy europejskie	223
5.4.2.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	223
5.4.3.	Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego	228
5.4.3.1.	Standardy europejskie	228
5.4.3.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	228
5.4.4.	Prawo do zaskarzania postanowienia kończącego postępowanie ...	229
5.4.4.1.	Standardy europejskie	229
5.4.4.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	230
5.4.5.	Ustanowienie odrębnych organów odnoszących się do dzieci, odrębnych praw i procedur	231
5.4.5.1.	Standardy europejskie	231
5.4.5.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	232
5.4.6.	Zasady kierowania się dobrem dziecka oraz indywidualizacji w toku postępowania	234
5.4.6.1.	Standardy europejskie	234
5.4.6.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	234
5.4.7.	Różnorodność środków orzekanych wobec dzieci	235
5.4.7.1.	Standardy europejskie	235
5.4.7.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	236

Rozdział VI

Ocena przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	239
1. Stosowanie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich przed nowelizacją z 2013 r.	239
2. Ocena rozwiązań przyjętych w ustawie z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw ..	244
2.1. Uwagi wstępne	244
2.2. Nowe rozwiązania przewidziane w noweli z 2013 r.	245
2.3. Procedura postępowania wedle noweli z 2013 r.	246
2.4. Czynności Policji	247
2.5. Struktura postępowania	249
2.6. Sytuacja procesowa stron	251
2.7. Postępowanie odwoławcze	253
2.8. Uwagi końcowe	253
3. Projektowane zmiany postępowania w sprawach nieletnich w Polsce przed uchwaleniem noweli z 2013 r.	254
3.1. Uwagi wstępne	254
3.2. Powołanie Zespołu do spraw opracowania projektu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w 2003 r.	254

3.3.	Przekazanie do Ministerstwa Sprawiedliwości projektu Kodeksu nieletnich w 2005 r.	256
3.3.1.	Projekt z 2005 r.	257
3.3.1.1.	Podstawowe dyrektywy postępowania	258
3.3.1.2.	Podstawowe zasady postępowania	259
3.3.1.3.	Zakres podmiotowy i przedmiotowy	261
3.3.1.4.	Strony postępowania	268
3.3.1.4.1.	Prokurator	269
3.3.1.4.2.	Nieletni	270
3.3.1.4.3.	Pokrzywdzony	276
3.3.1.5.	Struktura postępowania	278
3.3.1.5.1.	Postępowanie wyjaśniające	279
3.3.1.5.2.	Postępowanie jurysdykcyjne	282
3.3.1.5.3.	Postępowanie wykonawcze	287
3.3.1.6.	Dochodzenie odszkodowania od Skarbu Państwa	290
3.3.2.	Projekt z 2007 r.	291
3.3.3.	Projekt z 2008 r.	294
Bibliografia	.....	299